

<http://dx.doi.org/10.16926/rpu.2016.18.20>

Romana MICHAJLYSZYN

Формування педагогічного іміджу – складова підготовки конкурентоспроможного фахівця

Słowa kluczowe: wizerunek osoby, wizerunek pedagoga, wizerunek zawodowy.

Keywords: image, individual image, pedagogue image, professional image.

У XXI ст. метою виховання сучасної молоді стало її духовне зростання, моральне становлення, культурне збагачення. Зважаючи на те, що особистість формується лише у взаємодії з іншою особистістю, а також на те, що центральною фігурою у школі є *педагог*, підвищуються вимоги до його особистих рис, професійної компетентності й конкурентоспроможності на ринку праці.

Публічний характер педагогічної професії зумовлює особливі вимоги до її представників. З огляду на те, що педагог зобов'язаний пропонувати й надавати освітні послуги, спілкуватися з різними групами населення, вести просвітницьку та пропагандистську роботу, здійснювати керівництво учнівським колективом, його образ повинен бути сучасним, привабливим, таким, що викликає повагу та довіру. Мають значення і зовнішній вигляд педагога, і його особисті риси, і психофізичний стан, і творче самопочуття.

В усі часи педагога (вихователя, вчителя, наставника) вважали зразком для наслідування. Німецький педагог *Адольф Дістервег* на підставі власного досвіду стверджував, що «найбільш живим прикладом для учня є учитель. Він – уособлений метод навчання, самовтілення принципу виховання».

Процес *формування педагогічного іміджу* – складна, багаторівнева система, яка охоплює концептуальні ідеї, культурологічну технологію, прогностичну модель, шляхи й умови формування іміджу майбутнього педагога на основі взаємозв'язку освіти і культури, а також критерії та рівні сформованості професійного іміджу.

Сучасному педагогу важливо знати теоретичні основи іміджу, володіти техніками самоіміджування, адже педагогічна професія ставить певні вимоги до зовнішнього вигляду та поведінки педагога.

Поняття «*імідж*» останніми роками міцно закріпилося у словнику сучасної людини. У перекладі з англійської слово «*імідж*» означає «образ, уявлення» або зовнішній образ, створений суб'єктом з метою викликати конкретне враження, думку, ставлення до навколишнього¹.

Більшість довідкових видань розкривають зміст поняття «*імідж*», розглядаючи його як цілеспрямований образ, набір визначених рис, що асоціюються у людей з певною індивідуальністю або уявним образом чогось раніше невідомого, конкретного чи абстрактного.

Найчастіше поняття «*імідж*» розглядають як закріплений у масовій свідомості образ, що має характер емоційно забарвленого стереотипу когось-небудь або чогось-небудь. Наприкінці ХХ ст. це поняття стало предметом суспільної уваги і наукового аналізу. Праця Віктора Шепеля «*Іміджологія та секрети привабливості особистості*» (1994) започаткувала процес глибокого вивчення поняття і сутності іміджу, а також дала поштовх для розвитку нової галузі наукового дослідження – *іміджології*. А у сфері професійної підготовки фахівців сприяла започаткуванню нової спеціальності – *іміджмейкера*.

У побутовому розумінні слово «*імідж*» використовують щодо людини у двох вимірах: зовнішньому і внутрішньому. Перший описує зовнішні характеристики і вигляд людини, другий – внутрішні характеристики, з яких формується її репутація. Ці дві частини становлять єдине ціле, тому можна стверджувати, що *імідж* – це цілісний образ особистості, що об'єднує її зовнішні та внутрішні характеристики.

У психолого-педагогічних наукових джерелах традиційно *імідж* тлумачать як стиль і форму поведінки людини. Найчастіше мають на увазі зовнішню сторону поведінки в суспільстві. Іноді іміджем називають набір значень та вражень, завдяки яким у людей складається уявлення про об'єкт, вони запам'ятовують його і починають ставитися до нього певним чином, або завдяки яким об'єкт стає відомим.

Імідж людини – це думка про неї в групі людей на підставі сформованого в їхній психіці образу тієї людини, що виник унаслідок прямого контакту з цією людиною чи з інформації про цю людину, отриманої від інших людей. Як зазначає Олександр Панасюк, імідж людини – це те, який вигляд вона має в очах інших людей.

Педагогічний імідж – (анг. image – образ) – емоційно забарвлений стереотип сприймання образу педагога у свідомості вихованців, колег, а також у масовій свідомості.

¹ Соціологія: словник термінів і понять. – Київ : Кондор, 2006. – с. 118.

Дослідник іміджу *Олександр Калюжний* пропонує таке визначення *іміджу педагога*: «символічний образ суб'єкта, який створюється у процесі взаємодії педагога з учасниками педагогічного процесу».

Лариса Донська вважає, що «*імідж педагога* – це така інтегральна характеристика, яка містить сукупність зовнішніх та внутрішніх індивідуальних, особових, індивідуальних і професійних рис педагога, що сприяє ефективності педагогічної діяльності».

Ольга Попова стверджує, що індивідуальний імідж педагога – це «імідж, характерний для кожного педагога як особи. До нього входять індивідуально-особові характеристики, фізичні дані, установки викладача, самооцінка, зовнішній вигляд».

Дослідженню специфіки *іміджу вчителя* присвячені праці *Лариси Мітіної*, яка виділила у його структурі зовнішні, процесуальні і внутрішні компоненти. До зовнішньої складової вона відносить *міміку, жести, тембр і силу голосу, одяг, ходу, манери*.

Наталія Гузій розглядає поняття *педагогічного іміджу* як полісемантичну категорію, яка характеризує стиль професійно-педагогічної діяльності, манеру спілкування, вміння індивідуалізувати свій образ, надавати йому естетичної виразності. Суспільство ставить вимоги до професійного іміджу педагога, впливає на його зміст. Однак від покоління до покоління незмінними залишаються такі риси ідеального педагога: *любов до дітей, учнів, студентів, високий професіоналізм, доброзичливість, щирість, вміння спілкуватися*².

У суспільній свідомості склався усталений *імідж професії педагога*, в якому узагальнені найбільш типові характеристики вчителя, що закріплені у вигляді образу-стереотипу. На його основі склалися професіограми (опис рис чи характеристик) ідеального вчителя. Вони змінювались зі зміною суспільства і тих цінностей, які сповідували його члени.

Імідж педагога – один з основних засобів реалізації принципів навчання і виховання своєю особистістю. Позитивний імідж педагога тісно пов'язаний з його професійною компетентністю, педагогічною майстерністю, психолого-педагогічною культурою, особистісними та професійно значущими рисами.

Ваш імідж – це сприйняття вас іншими людьми. *Імідж* охоплює те, як ви виглядаєте, говорите, одягаєтесь і дієте; ваш професіоналізм, ваші стосунки, пози й мову тіла; ваші «прикраси», ваше оточення і навіть тих, з ким ви просто підтримуєте стосунки (*Поллі Берд*).

Педагогічний імідж не формується спонтанно. У педагогічних закладах необхідно забезпечити умови для набуття студентами теоретичних знань із

² В. Зінченко. Імідж учителя, або психологія одягу / В.Зінченко // Відкритий урок: Розробки. Технології. Досвід. – 2008. – № 4. – с. 85–86.

цього питання та послідовного формування власного педагогічного іміджу в умовах лабораторних занять, тренінгів, педагогічної практики.

Високий *індивідуальний імідж сучасного педагога* в змозі забезпечити успішність професійної діяльності, а також вплинути на імідж професії в цілому.

Індивідуальний імідж педагога є проекцією його особистості на людей та події, що відбуваються у соціумі, об'єкти та явища навколишньої дійсності.

Він впливає на суб'єктів взаємодії через *систему символів*, що відображають головні психологічні особливості педагога (*уважність, емоційний стан, рівень тривожності, рефлексії тощо*). Символи виявляються на рівні зовнішніх проявів: *постави, мови, міміки, зосередженості та виразності погляду, інтонації й тембру голосу*. Кожний педагог має притаманні лише йому індивідуальні особливості іміджу, що акцентують на його унікальності. Проте є й узагальнені, типологічні риси педагогічного іміджу.

Як стверджують фахівці з проблем іміджології, *професійний імідж* безпосередньо пов'язаний з особистісним. Як наслідок, сформувався поняття *особистісно-професійний імідж*. Його розглядають як сукупний образ людини (особистості й професіонала), що утворюється в результаті виховання й освіти, професійної підготовки та самовдосконалення особистості.

Особистісно-професійний імідж педагога – комплексна характеристика, що інтегрує його особистісні та професійні риси. Функціонує завдяки дії зовнішніх і внутрішніх чинників³. До перших належить зовнішня привабливість – не лише природжена, а й та, якої набуває вчитель завдяки професіоналізму, загальній культурі, управлінню поведінкою, вмінню самовдосконалюватись, стежити за собою. Внутрішні чинники: наявність у вчителя високого життєвого тону, який виявляється у виваженості, манері спілкування, стриманій реакції на життєві труднощі, толерантності; вміння приховувати нездужання, незадовільний стан здоров'я, поганий настрій, внутрішній дискомфорт.

За своїм характером особистісно-професійний імідж педагога буває *позитивним і негативним*.

Педагогу з *позитивним іміджем* притаманні риси власної гідності, самоповаги, відповідності за себе й інших, висока професійна самооцінка, потреба в самореалізації, гнучкість у пошуку творчих альтернатив у педагогічному процесі. Він характеризується *здоровим, доглянутим зовнішнім виглядом, активною громадянською позицією, загальною культурою та педагогічною майстерністю*.

³ Т. Довга. Імідж сучасного вчителя : навч.-метод. посіб. / Т.Я. Довга. – Кіровоград : ПП «Ексклюзив – Систем», 2015. – с. 26.

Професійний педагогічний імідж охоплює такі образи:

- *візуальний* (культура зовнішнього вигляду, культура рухів, зокрема і принципи і правила етикету);
- *внутрішній* (психотехніка);
- *вербальний* (культура мовлення, зокрема і мовний етикет);
- *акторський* (акторські уміння).

У процесі формування педагогічного іміджу важливе значення має культура *зовнішнього вигляду педагога*. Загальне сприйняття педагога, його особистості, внутрішнього стану, починається із враження, створеного його зовнішнім виглядом. Він має величезне значення для налагодження емоційних контактів у спілкуванні, формуванні довіри чи недовіри до слів учителя. Стійкими категоріями зовнішнього вигляду вчителя є *фізичний вигляд* (обличчя, постава і типові пози, хода, голос і мовлення); *зовнішність* (одяг, зачіска, прикраси); *риса характеру й поведінки* (доброзичливість, привітність, привабливість, тактовність та ін.).

Зовнішність педагога виконує специфічну роль, адже педагог має справу не просто із соціумом, а з вихованцями, учнівством. Для цієї соціальної категорії він – своєрідний еталон, зразок для наслідування, тому зовнішність учителя має бути бездоганною. Вона – *важливий елемент педагогічної техніки, яка є компонентом педагогічної майстерності*.

Зовнішній вигляд педагога запам'ятовується учням відразу, як тільки вони побачили його вперше. І це враження з часом дуже важко змінити. Від молодших школярів нерідко можна почути, що в них «*найкрасивіша*» або «*найкраща*» вчителька.

У підлітковому віці учні особливо небайдужі до того, як виглядає педагог, вони помічають найменші дрібниці в його зовнішності.

Зовнішній вигляд педагога передбачає бездоганність кожної деталі: *акуратну зачіску, незухвалий одяг, чисте взуття, неяскравий макіяж, елегантні аксесуари, скромні прикраси* тощо. У зовнішньому вигляді важливе відчуття міри, нічого не повинно бути «*занадто*», не слугувати засобом привернути до себе зайву увагу, «*запам'ятатись*». Це не лише відволікає учнів від навчання, але й демонструє відсутність смаку та культури зовнішнього вигляду, негативно впливає на *візуальний імідж учителя*.

У педагогічному закладі вже на 1-му курсі доречно розпочати роботу з формування культури зовнішнього вигляду. Майбутній педагог повинен усвідомлювати, що його зовнішність, зокрема костюм, також «працюють на педагогічний процес», що необхідно контролювати себе в цьому постійно, мати свій неповторний стиль, образ, зважаючи на правила ділового етикету.

Поєднання компонентів одягу і предметів, які доповнюють його, виконаних в одному стилі і художньо узгоджених між собою, створює

своєрідний ансамбль, який називають *костюмом*. Костюм педагога повинен доповнювати його професійну діяльність, індивідуальні особливості. Крім естетичної виразності, костюм має бути зручним для виконання необхідних педагогічних операцій: *писати на дошці, працювати з обладнанням, ходити між партами* та ін.

Одяг конкретного педагога повинен відповідати його морально-естетичним поглядам, гармоніювати з фігурою, бути простим, але виразним, охайним. Колір, фактура, доповнення (гудзики, пряжки тощо) підкреслювати красу, елегантність, простоту.

Все це позитивно впливає на емоційний стан учнів, дисциплінує їх, сприяє формуванню почуття міри та смаку, не відволікає від уроку.

У процесі формування у майбутніх педагогів педагогічного іміджу важливим є *педагогічний етикет* – сукупність правил і моделей моральної поведінки педагога в типових ситуаціях та обставинах педагогічної діяльності. Педагогічний етикет характеризує зовнішній прояв ставлення педагога до власної роботи, до своєї країни, до окремих учнів та учнівського колективу, до своїх колег та педагогічного колективу, до керівництва, батьків учнів, самого себе.

Суттєвим компонентом візуального образу є *культура рухів майбутнього педагога*. Вона передбачає володіння своїм тілом, а саме: *жести, міміку та пантоміміку*. За їх допомогою та в поєднанні з іншими засобами педагог має можливість більш повно виражати свої почуття, ставлення до своєї діяльності і діяльності вихованців.

Характеристикою внутрішнього образу майбутнього педагога є *психотехніка*. Доцільно виділити такі складові психотехніки вчителя-вихователя:

- увагу і зосередження її на потрібному об'єкті;
- уяву і використання її в навчально-виховному процесі;
- оцінку власних емоцій та управління ними.

Важливою складовою психотехніки є *уміння оцінювати свої почуття й емоції* в конкретний момент, управляти ними в процесі спілкування з учнями, використовувати їх для створення оптимальних умов перебігу навчально-виховного процесу, а також формування на їх основі емоційної культури.

Учні високо цінують учительські позитивні почуття:

- любові й поваги до людей;
- доброти, гуманізму, дружби;
- обов'язку, милосердя та ін.

Василь Сухомлинський писав: «Замість того, щоб заставляти себе стримувати збудження, знайдіть діяльність, яка покаже в зовсім іншому світлі те, що викликає збудження, роздратування, заставляє тримати пружину гальмування стиснутою».

Антон Макаренко, розуміючи роль позитивних емоцій в організації життя й діяльності вихованців, зазначав: «Я теж повинен бути таким же радісним, як колектив. Я ніколи не дозволяв собі мати скорботну фізіономію, сумне обличчя, навіть якщо у мене були неприємності, якщо я хворий, я повинен вміти не викладати всього цього перед дітьми».

Універсальним засобом прихильності до себе вихованця є *усмішка*. Вона – найбільш ефективна форма спілкування, найкращий комплімент, який ми можемо зробити своєму співрозмовникові. Часто її розглядають як щирий прояв інтересу до людини та її проблем.

Дієвим інструментом діяльності вчителя є також *слово*. Важливо, щоб воно було досконалим, впливовим, педагог уміло ним користувався. Треба наполегливо працювати над технікою голосу та мовленнєвої діяльності.

Оскільки мова «створює» вербальний образ, тобто є складовою іміджу вчителя, показником рівня сформованості педагогічної культури, необхідна спеціальна робота з формування правильного мовлення, його культури та техніки, виховання мовного етикету, на всіх факультетах педагогічних закладів.

Професійний імідж педагога неможливо уявити без сформованого *вербального образу*, який ґрунтується на культурі мови.

Культуру мови, або мовну культуру, Василь Сухомлинський вважав життєвим корінням культури розумової, всього розумового виховання, високої інтелектуальності: «*Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості, ні духовної культури*».

Тому *мовленнєвою культурою*, як складовою іміджу, педагог повинен оволодіти для сформованості педагогічної культури. Важливо формувати у майбутніх педагогів інтерес і прагнення до удосконалення власного мовлення, своєрідний мовний етикет.

Для формування мовленнєвої культури великого значення набуває знання і володіння педагогом різними *мовленнєвими стилями* – побутовим, діловим, науковим, художнім. Педагог спілкується з учнями, колегами, батьками та іншими людьми, тому він повинен орієнтуватися в певній аудиторії, вибрати певний стиль, від якого залежить успіх спілкування, взаєморозуміння, вирішення конфліктних ситуацій.

Однією з умов, які впливають на формування мовленнєвої культури, є мовне середовище. Чим вищий рівень мовленнєвої культури середовища, тим досконаліше мовлення людей, які належать до цього середовища.

Мову педагога повинні вирізняти такі *ознаки*:

- зверненість до аудиторії;
- спрямованість на вирішення певних навчально-виховних цілей;
- активність, внутрішня сила;
- виразність, образність, плавність;
- простота, стислість, логічна стрункість.

Важливо прагнути до образності мовлення. Учитель повинен так розповідати, щоб викликати в уяві учня певні образи.

У техніці мовлення велику роль відіграє *голос*, який є основним інструментом діяльності педагога. Голос – це ми і наші думки, це наше «друге обличчя».

Професійний імідж педагога доповнює й *акторський образ*, який передбачає розвиток акторських умінь. Педагог повинен бути прекрасним актором і режисером, оскільки є співучасником творчого процесу: розробляє драматургію педагогічної дії та діяльності, визначає зони їх розвитку, створює план виховних впливів. Творчість полягає і в тому, що він реалізує свій творчий задум через себе, свою особистість.

Педагог постійно розігрує процес здобуття знань, персоніфікує його, оформляє у життєвий контекст, забарвлює своїми емоціями, почуттями, ціннісними установками й орієнтирами і цим захоплює учнів інтересом до знань, до навколишньої дійсності, до людей. І в цьому плані акторські здібності педагога, рівень його педагогічної культури дають змогу більш ефективно в процесі живої комунікації творити унікальну особистість учня.

Образ вчителя зберігається у пам'яті його вихованців у найяскравіших зовнішніх характеристиках. У багатьох випадках саме феномен першого сприйняття може визначити подальший напрям розвитку взаємодії педагога з іншими людьми (вихованцями, батьками, колегами). На його основі формується стійкий стереотип образу педагога (вихователя, вчителя, викладача вищої школи), що має вплив на всіх учасників педагогічної взаємодії.

Отже, можемо підсумувати, що особистий приклад педагога, його вплив на учнів реалізується безпосередньо через його *імідж*. Позитивний особистісно-професійний імідж дає змогу педагогові не лише регулювати свою поведінку, підтримувати життєвий тонус, зберігати здоров'я, вдосконалювати професійну діяльність, а й створює такий морально-психологічний клімат, який сприяє розвитку цінних особистісних рис учнів, добре впливає на їхню поведінку, стан здоров'я та характер міжособистісних взаємин в учнівському колективі.

Імідж педагога є інтегральною характеристикою, що охоплює зовнішні, внутрішні, особистісні (індивідуальні), професійні риси.

Педагогічний імідж педагога є важливим чинником успішності його професійної діяльності.

Проблема *формування педагогічного іміджу* вихователя, вчителя, викладача в період ринкових відносин постає як необхідна складова професійної підготовки.

Література

- Грейліх О. Психологія формування іміджу викладача вищого навчального закладу / О. Грейліх // Гуманітарний вісник. – 2007. – № 19. – С. 14–21.
- Довга Т. Імідж сучасного вчителя : навч.-метод. посіб. / Т. Я. Довга. – Кіровоград : ПП «Ексклюзив – Систем», 2015. – 146 с.
- Кайданова Л. Професійна компетентність та імідж сучасного викладача / Л. Кайданова // Гуманітарний вісник. – 2009. – № 17. – С. 24–29.
- Педагогічна майстерність учителя : навч. посіб. / За ред. проф. В. М. Гриньової, С. Т. Золотухіної. – Харків : «ОВС», 2006. – 224 с.
- Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / Уклад. Н. В. Гузій. – Київ : ІЗНМ, 2000. – 168 с.

Streszczenie

Kształtowanie obrazu pedagogicznego – ważna część szkolenia konkurencyjnego specjalisty

W artykule została wyjaśniona istota pojęć kluczowych; przeanalizowano prace naukowe poświęcone tematyce wizerunku; rozważane są niektóre tezy teoretyczne określające treść wizerunku; zarysowano składniki wizerunku pedagoga; sformułowano wnioski o potrzebie tworzenia wizerunku pedagoga – w kontekście wymogów współczesności.

Summary

The formation of the pedagogue image as a component of training the competitive specialist

The article clarifies the essence of the key notions, analyses the research papers devoted to the issues of the image. The author considers some theoretical principles that determine the content of the image, and outlines the components of the pedagogue image. She draws conclusions on the need to create the image of a pedagogue as the demand of nowadays.